

פרש"י ז"ל שהוא דג טמא וגדל מאליו בציר של דגים טהורים ואינו גדל בשל טמאים, **ומשמע דדג טמא הוא מדאמרין בחולין (צ"ז א')** כלבית באלפס הואי ושיערוה בששים, **ואם הפי' הזה אמת אין לחוש בדבר אלא שהם דברי נביאות,**

5

ור"ח ז"ל כתב כלבית דג קטן טהור וכן נראה מדברי הר"מ הספרדי ז"ל שהוא דג טהור ובדג אחד מותר,

ויש לתמוה דהא בטריית טרופה בעינן שיהא ראש ושדרה ניכר לכל אחד ואחד,

ואיכא למימר שדרך הדייגים להטיל דג אחד בציר לסימן מאיזה ציר הוא ואין דרכן לערב ציר דגים טמאים בשל טהורים דילמא מיפגם טעמא ולפיכך מותר,

10

וק"ל ניחוש שמא הגוי הטיל שם כלבית זו למוכרו לישראל, בשלמא לפי רש"י ז"ל כיון שהיא חיה ומתקיימת בו ואינה גדילה בשל טמאים אין לחוש אלא להאי פירושא קשיא,

ונראה לומר דציר דגים טמאים אינו שוה כלום והמוכר של טמאים בטהור נתפס הוא עליו במקח טעות, ולפיכך כשהוא מטיל דג אחד לסימן בחבית אחד ומוכר את השאר סתם אחריה כמאן

דאמר ללוקח של טהורים הוא ואם אינו של טהור מירתת ואמר השתא מחזו לבקי ומפסיד מינאי דאהא מוחזק שקרן ופסיד זבינאי דאפי' דטהורין לא מזדבן לי, אבל כשהוא מוכר סתם ואין בהם

15

סימן אינו נתפס על מקחו, ומצינו כענין הזה בין בגוי בין בכותי שהוא מתיירא על הפסד מקחו כדאמרין לעיל (ל"א א') אסתומות מיקפד קפיד, ואמרין נמי התם מירתת אמר השתא מדכרו לי,

וכן שנינו במטהר יינו של גוי ברשותו בבית שהוא פתוח לרשות הרבים וכולה כדאיתא התם, ואם תשאל א"כ אפי' אמר גוי נמי של דגים טהורים הוא להימן דמרתת, התם כיון דלא עבד בהו

20

מעשה מיקרי ואמר.

ואיכא לפרושי דכיון דציר דגים זיעה בעלמא הוא ואיסורו מדבריהם כדמפורש במס' חולין (צ"ט ב') **לפיכך הקילו בו להתירו בדג אחד, אבל טרית כיון דאכיל גופה צריך הכרת ראש ושדרה לכל אחד ואחד, וגזרו על צירן משום גופן** ולפיכך אמרו אפי' לטבל בצירן עד שיהא ראש ושדרה ניכר,

ודייקא נמי מדאמר ר' זירא מריש הוה מטבלנא בצירן משום דהוה סבר מחלוקת בגופן אבל בצירן או ראש או שדרה כלומר ואפי' של אחד כמו שהתירו בציר משום כלבית אחת משמע דקולא הוא

25

בציר וחומרא בגופן,

ואני תמה לפי הפי' הזה למה הזכירו כלבית,

וי"ל כעין גוזמא הוא כלומר אפי' דג אחד קטן מתיר הכל ומתניי נמי דייקא דקתני ציר שיש בו דגה דמשמע כל דג קטן מתירו ואלו לדברי רש"י ז"ל היה לו לפרש שיש בו כלבית.

30

ופי' רש"י ז"ל שהטרית מין דגים קטנים מלוחים הן, וכ"כ הר"מ ז"ל, ומדברי כולם נלמוד שאין אנו אוסרין אותן משום מליחותן ואין חוששין שמא נמלחו עם הטמאים ביחד ואסורים, ולא

נתברר הטעם,

וא"ת טמאים בטהורים נטל"פ הוא והרי בפי' כל הבשר (קיי"ג א') אמרין בהדיא שאם טמא מליח וטהור תפל אסורין ומסקנא אף שניהם מלוחין אסורין, ואי משום דלא מחזקינן איסורא כל היכא

35

דשכיח מחזקינן,

אלא משמע משום דטמאים בטהורים לא מימלחי דטהורים צריכי לאפושי עלייהו מילחא טפי טובא מטמאין,

40 א"נ משום דספיקא בדרבנן היא כדפרישית ולקולא, ובספר העיטור נמי מתיר דגים מלוחין של גוים אלא שנהגו בהם איסור.

חדושי הריטב"א עבודה זרה לט ע"ב

הא דתנן והדבדבניות אף על פי שמנטפות אין בהם משום הכשר משקה. כן גורס רש"י ז"ל, ופירש דחדא קתני שאין המשקה היוצא מהן מכשיר דכיון דלאכילה בעי להו לא ניחא ליה במשקה היוצא שהולך לאיבוד, והראב"ד ז"ל גורס ואין בהם בוא"ו ותרתני קתני שאף על פי שמנטפות לא חיישינן שמא זילף עליהם יין, ואשמועינן אגב אורחין שאין במשקה ההוא משום הכשר משקה ולא שנאווה כאן אלא לענין הראשון בלבד, וזה עיקר.

וטריית. פרש"י ז"ל שהוא דג מליח, וכן פירשו הרמב"ם ז"ל ורוב המפרשים ז"ל, **ולמדנו מדבריהם דמותר לקנות מן הגוי דג גדול אף על פי שהוא מלוח ולא חיישינן שמא מלחו עם הטמא, וכן התירו הרב בעל העיטור ז"ל, וכן המנהג הפשוט בישראל,**

50 וצריך לשאול מה טעם היתר זה דאי משום דטהור מלוח וטמא מלוח פוגם, הא ליתא כדמוכח בפרק כל הבשר (חולין ק"ג א') דאמרינן שאם טמא מליח וטהור תפל אסור ומסקנא דאפילו שניהם מלוחין אסורין, ואי משום דלא מחזקינן איסורא כל היכא דשכיח מוחזק ועומד הוא, והרמב"ן ז"ל נתן טעם בדבר משום דציר של דג טמא אינו אסור אלא מדבריהם וכדמוכח שמעתין לקמן (מ' א') שהתירו בצירן יותר מגופן, ואף על פי דתניא וזה לכם הטמא לרבות צירן ורוטבן מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא, דאילו מדאורייתא זיעה בעלמא הוא, וכיון דכן הוי ספיקא דרבנן לקולא, ועוד דהא ידעינן דטמאין בטהורים לא מימלחי דטהורים צריכים לאפוי עלייהו מלחא טפי מטמאין, ע"כ תורף דבריו.

איזהו ציר שיש בו דגה כל שכלבית אחת או שתי כלביות שוטטות בו. פרש"י ז"ל דכלבית הוא דג טמא שהוא גדל מאליו בציר של דגים טהורים, ואם יש שם תערובת ציר דג טמא אינה גדילה בו, ופירוש זה קשה עד מאד, חדא שאין השכל נותן זה ואין לו מציאות בטבע, ועוד דאם כן אמאי קתני תנא ציר שיש בו דגה ליתני שיש בו כלבית, ועוד דנהי שאין כלבית גדל בשל טמאין ניחוש שמא נתנוהו שם, ואם דעתך לומר שאינו מתקיים שם כלל ואף על פי שאין זה נראה מלשון רש"י ז"ל, אם כן כל ששהה שם רגע אחד יהא מותר בכלבית אחת ואפי' בפתוחות.

60 **לכך הנכון כמו שפירש ר"ת ז"ל דכלבית דג טהור וכל דג קטן נקרא כלבית במינו כההיא דאמרינן (שבת ע"ז ב') אימת כלבית על לוינת, ואף על פי שיש דג טמא נקרא כלבית כאותה שאמרו (חולין צ"ז א') כלבית באלפס הוא, גם הדג הטהור הקטן נקרא כלבית, וכן היה דרכן לתת בציר דג אחד ממינו להורות על הציר מאיזה מין הוא, ולפי שהציר של דגים טמאין אינו אלא מדרבנן הקילו בו להתירו בכלבית אחת או שתיים, כי זה דבר הניכר לבקיאין אם הוא ציר של דג טמא או לא, וכיון שכן לא מרע אנפשיה מסתמא, ומיהו לא סמכו על כלבית אחת בפתוחות לפי שפעמים נופל שם שלא לדעת, אבל טרית כיון דמגופיה אכיל דאיסורו מן התורה הצריכו בו היכר ראש ושדרה, ויש שהחמיר גם בצירו משום גופו, ולפי זה היה אומר מורי הר"א ז"ל דאפי' אין בו שום כלבית אם הגוי מעיד עליו שהוא של טהורים הרי הוא מותר דלא מרע אנפשיה, אלא שהצריכו כלבית אחת או שתי כלביות למראית העין, שאם אין אתה אומר כן מה ראיה היא כלבית אחת ולא כמה כלביות, אלא ודאי כדאמרן דציר ניכר הוא לבקיאים ולתערובת לא חשו דמיסרא סרי ואין דרך לערב אותו ע"כ, מ"ר.**

חדושי הרמב"ן עבודה זרה מ ע"א

עד שיהא ראש ושדרה ניכר. פי' רש"י ז"ל שיהא ניכר בראשו ושדרו שהוא דג טהור,

- 80 והא דאותיב רב עוקבא ממתני' דחולין דתנן ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת לתרוייהו פריך וכולה כדפי' רש"י ז"ל, ומקרא גופיה לא מותיב דילמא כתב סימנין ושייר כדשייר בסימני בהמה וחיה, ולפי שראש ושדרה תלויין בסנפיר וקשקשת אמר הכתוב דבר המכשירן, ושמענין מיהא דדגים נאכלים בהכרת ראש ושדרה שאם ראשן חד ויש להן חוט השדרה מותרין, וק"ל הנהו דגים דאתו לקמייהו דרבנן דלעיל ליבדקינהו בראש ושדרה, איכא למימר דהוּו דמו בראש ושדרה לדגים טמאים ואפי"ה אם יש להם קשקשת טהורין, והוּו דמו לארא ופלמודא דדמו רישייהו לטמאים, ולדעתיה דרב נחמן אף בשדרה נמי איכא טהורים דדמו לטמאים, אבל אין לך דג טמא דומה לטהור בראש ושדרה ולפיכך מתירין אותן בראש ושדרה, כל זה לפי פי' רש"י ז"ל, והיינו דאמרין לעיל והאי דג טמא כיון דלית ליה חוט השדרה וכו' אלמא ליכא דג טמא דאית ליה חוט השדרה, ומיהו ההיא סברא לרב נחמן אתא דאמר או ראש או שדרה אבל לרב הונא איכא טמאים דאית להו חוט השדרה ומש"ה בעינן הכרת ראש נמי בהדה.
- 90 ולי נראה דלכו"ע דגים ניכרין או בראש או בשדרה אלא הכא בשהדגים חתוכים כל אחד לשנים ובאין ראש בפ"ע וגוף בפ"ע, מר סבר אם ראש קיים וניכר שהוא טהור אוכלין אף הגוף דמיניה הוא ואף על פי שהגוף טרוף ואינו ניכר, ומר סבר בעינן סימן בכל חתיכה וחתיכה אא"כ הם חתיכות שוות ומתאימות כדלקמן כנ"ל, ופי' מחזור הוא.
- 95 אבל הראב"ד ז"ל כתב שראש ושדרה ניכר שהוא דג פלוני והוא טהור, ואקשינן עליה דרב נחמן ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת בשלמא לרב הונא בראש איכא סנפיר ובשדרה איכא קשקשת ואיכא למימר דהיינו טעמא דרב הונא דבעי ראש ושדרה ולא משום דסמכינן אהיכירא בעלמא, אלא לרב נחמן קשיא דבראש ליכא קשקשת, זה לשון הרב ז"ל, ולפי פי' זה מי שאינו מכיר בראש ושדרה שהוא דג פלוני והוא טהור אין לו סימן אלא קשקשת, אלא שאין הפי' הזה דומה יפה בשמועה דאי הכי היכי אקשינן ממתני' לימא מתניתין בשאינו מכיר שהוא דג פלוני והוא טהור, וכן הוא ודאי דסימני דגים קתני כדקתני סימני העוף למי שאינו בקי בהן, ותמה על עצמך והלא אין הבקיאות בהן אלא שהוא מכיר באותן שיש בהן סימני טהרה שהם סנפיר וקשקשת ומתני' סימנין קתני ובהן הבקיאות תלוי, ואדרבה לא היה אפשר לתנא לשנות משנתו בענין אחר כלל, אלא שאני תמה שלא ראיתי בחיבורי הגאונים ז"ל שיהא סימן לדגים בראש ושדרה, וצריכה רבה.
- 105 חדושי הריטב"א עבודה זרה מ ע"א עד שיהא ראש ושדרה ניכר. פירש רש"י ז"ל שהדגים הטהורים משונים מן הטמאין בראשן ושדרתן, כי הטמאים ראשיהם חדין ואין להם חוט השדרה, ואין לך שום דג טמא שלא יהא כך, אבל יש דגים טהורים שהם בסימנין אלו כמו הטמאין כדאמרין בסמוך דאדא ופלמודא דמו רישייהו לטמאין, והיינו נמי הנהו דגים דאמרין לעיל דאתו קמי רבנן דלא בדקוהו בראש ושדרה, הלכך כל שנמצא ראשו כד ושיש לו חוט השדרה בידוע שהוא טהור, אבל כשראשו חד ואין לו חוט השדרה אפשר שהוא טהור ואין להתירו אלא בקשקשת, והאי דבעי מר ראש ושדרה ומר סגי ליה בחד, אפשר דרב הונא סבר שיש מן הטמאים שדומה לטהורים בסימן אחד אבל אינו דומה בשני סימנין אלו, ואידך סבר שאפילו בצד אחד אינו דומה לו.
- 115 ומאי דאותיב מר עוקבא ממתני' דבדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת לתרוייהו פריך למימרא שאין לנו אלא סימנין אלו בלבד, ופרקינן דלעולם היכר ראש ושדרה מהני וכי איצטריך סנפיר וקשקשת להתיר טהורים הדומים לטמאים בראש ושדרה שראשם חד ואין להם חוט השדרה, כגון אדא ופלמודא דדמו רישייהו לטמאים, והכי נמי איכא אחריני טובא כדאיתא לעיל, אלא דחדא מנייהו

נקטינן, ובדין הוא דיכלינן לתרוצי כי עיקר הסימן קשקשת הוא שהוא ניכר לכל ועל ידו הכרנו
ההיכר שבראש ושדרה על ידי בדיקת דגים בקשקשת, אלא דקושטא דמילתא ניחא ליה לתרוצי
שאיין היכר ראש ושדרה היכר מובהק בכולן כמו סנפיר וקשקשת.

120 והפירוש זה נכון מאד, אלא שרבינו אומר לנו דבר חדש שלא נזכר בתלמוד שיהא סימן מובהק כזה
בראשן ושדרתן של טמאין, וגם לא מצאנו זה בשום חבור מחבורי הגאונים ז"ל, וכן הקשה על זה
רבינו הרמב"ן ז"ל ואמר דצריכה עיונא רבה, והראב"ד ז"ל פירש בזה פירוש אחר שאינו נכון כלל.

125 ומורי הר"א הלוי ז"ל היה אומר דהיכר ראש ושדרה האמור כאן בטביעות עינא דעדיף מסימנא,
אלא דמר סבר דלא סמכינן עליה עד דאיכא ראש ושדרה לפניו כשהן שלמים ומחוברים, דאילו
125 בחד מינייהו בלחוד לא מיטבע עינא שפיר ודילמא טעי, ומר סבר דאפילו בחד מינייהו סמכינן, ורב

עוקבא הוה ס"ד דהיכר בסימנין קאמרי ואותיב לתרוייהו ממתניי דבדגים כו', ופריק דהכא לאו
בסימנין אלא בטביעות עינא, והוצרך הסימן של סנפיר וקשקשת להנהו דדמו בפרצופן לטמאים
כגון אדא ופלמודא, ולהאי פירושא יש לנו לומר דתלמודא לרווחא דמילתא פריך הכי דבעי

130 לאשמועינן קושטא דמילתא ומסתיין דנימא דכי אמרי רב הונא ורב חסדא בטביעות עינא, ועל ידי
סנפיר וקשקשת ניכרו הטהורים מן הטמאים להכירם אחרי כן בטביעות עינא, ולהאי פירושא
נקטו ראש ושדרה לטביעות עינא לפי שאין בדג מקומות מסויימין לתפוס בהן טביעות עין אלא

רא"ש מסכת עבודה זרה פרק ב סימן מא

איתמר רב הונא אמר עד שיהא הראש ושדרה ניכר רב נחמן אמר ראש או שדרה. מתיב רב עוקבא
135 בר חמא ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת אמר אביי כי תניא ההיא בארא ופלמודא דדמו
רישייהו לטמאים.

פרש"י דאתרוייהו ראש ושדרה פריך

וקשה דא"כ אשדרה לא תירץ כלום אמאי לא תני שדרה. ולעיל (דף לט א) נמי אמרינן דליכא דג
טמא דאית ליה שדרה

140 הלכך נ"ל דמשדרה לא פריך דלא חשיב התם אלא סימני בראי. ודגוואי לא חשיב.
וקשה לי מה שנסתפקו כל הגדולים בדג הנקרא בורבוטא. ור"ת ז"ל דקדק דסימני עוברין
דאורייתא מסוגיא דשמעתין ומתוך כך התירו ואמאי לא בדקוהו בחוט השדרה.

145 **הילכך צ"ל כפי' רש"י דאתרוייהו פריך ואתרוייהו נמי קמשני. אלא שהתלמוד קיצר והביא ארא
ופלמודא הידועים להם דדמו רישייהו לטמאים וא"כ י"ל דאיכא נמי דג טהור דדמי לטמאים
בשדרה. ולהכי לא חשיב התם בסימני טהרה ראש ושדרה. וכיוצא בהן נאמר דאיכא דגים**

טמאים דדמו לטהורים בראש ושדרה אף על פי שאין ידועים לנו. ומ"מ היכא דמכיר ראש ושדרה
לא חיישינן שמא יש בהן ממין דגים טמאים שאין ידועים לנו דהנהו לא שכיחי בינינו כדאמר בפי'
אלו טריפות (דף סב א) אי משום פרס ועזניה לא שכיחי בישוב הילכך אין לסמוך על הראש ושדרה
להתיר דג עליהן: